

Az újjörög nyelv.

(Felolvastatott a M. T. Akadémia első osztályának 1893. április 10-iki ülésén.)

I. Bevezetés. II. Az újjörög nyelvtudomány története. III. Az újjörög nyelvtudomány mai állása. IV. A görög nyelv korszakai. V. Az újjörög nyelv dialectusai, idegen befolyások. VI. Az újjörög irodalmi nyelv és a nyelvkérdés. VII. Az ó- és újjörög nyelv közötti különbség. VIII. A közép- és újjörög nyelv tanulmányának szükségessége az ógörög nyelv, ó-közép- és újkori görög irodalom, régiségek és történet, általános nyelvészet és magyar érdekek, nevezetesen magyar történet szempontjából; a kiejtés kérdése, az újjörög irodalmi nyelv mint a classica-philologia internationalis nyelve.

I.

A középkori görög birodalom, melynek 1453-ban II. Mohammed Konstantinápoly elfoglalásával véget vetett, új életre ébredt a jelen század első felében. A görögök, támogatva egyrészt a francia és angol államhatalom, másrészt a philhellének lelkes buzgósága folytán Schweizban, Németországban, Franciaországban, Angolországban és Amerikában megalakult philhellén társulatok által, 1821-ben föllázadtak a török uralom ellen, és kilencz évig tartó, kétségbeesett küzdelem után, nem egyszer mutatván magukat méltóknak marathóni és salamisi őseikhez, kivívták 1829-ben függetlenségüket.

A szabadságharc lezajlása után bekövetkezett a visszahatás. A philhellének mellett, kik nem számolva a fejlődés és változás törvényeivel, az új életre ébredt népben a régi görögök nagyságát keresték, mindinkább szaporodott azok száma, kik a régi görögökkel való minden közösséget megtagadtak a mai görögöktől. Ez utóbbiak szószólója volt *Palmmerayer* a jelen század első felében, a történelem tanára a müncheni egyetemen. Szerinte¹⁾ a mai görögök

¹⁾ Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters. Stuttgart und Tübingen, 1830. Über die Entstehung der heutigen Neugriechen. Stuttgart und Tübingen, 1835. Fragmente aus dem Orient. Stuttgart und Tübingen, 1845. Gesammelte Werke. Leipzig, Thomas, 1861. 3 kötet Neue Fragmente aus dem Orient. Leipzig, 1861.

többé nem is görögök, hanem egy fajra és nyelvre nézve teljesen elszlávosodott nemzet. A hírneves történész fényes előadási képességgel vitatott theoriája csakhamar számos hívőre akadt, és mintegy új halálra látszott kárhozthatni a majdnem négyszáz éves szolgaságból alig hogy életre ébredt nemzetet. Csodálkozhatunk-e, ha a görögök, jóllehet e kérdésben azóta javukra döntött a tudomány, még ma sem tudnak megbocsátani Fallmerayernek? Egy érdeme a tudós történésznek azonban tagadhatatlan, hogy t. i. ő az, ki a mai görögök eredetének és őseikhez való viszonyának kérdését napi rendre kerítette. Az idevágó legújabb ethnologiai és anthropologiai tanulmányok²⁾ kétségtelenné tették ugyan, hogy a szláv, albán és oláh elem a görögöket physikailag befolyásolta, de a Fallmerayer-féle theoria helytelenségét legcsattanósabban az bizonyítja, hogy az említett három nép a görögök nyelvére úgyszólván semmi befolyással se volt, míg a rómaiak, román népek és törökök, jóllehet a görögökkel csak kis mértékben vegyültek, ezeknek szókincsét meglehetősen mértékben gyarapították. Azonban a görög nép nagy önfenntartó ereje a kilencedik század óta teljesen assimilálta a szláv elemet és napról-napra jobban hellenizálja a tizennegyedik században behatolt albánokat, kik nyelvileg ugyan még el vannak különítve a görögöktől, de a népszokásokra és nemzeti érzületre nézve tőlük alig különböznek. Viszont a görög nyelv annyira kiküszöbölte a török és román szókincsét, hogy ma a legtisztább nyelvek közé tartozik. Curtius Ernő már 1857-ben úgy nyilatkozik,³⁾ hogy kivéve némely ion-sziget lakóit, kik helyzetüknél fogva nagyon is ki voltak téve az olasz nyelv befolyásának, a legutolsó görög is tiszta görögséggel beszél. Nem csekély fontosság tulajdonítandó annak a körülménynek sem, hogy a mai görögök népies hitének és szokásainak számos vonásai az ókorral való szoros kapcsolatról tanús-

²⁾ *Hertzberg*: Geschichte Griechenlands seit dem Absterben antiken Lebens bis zur Gegenwart. I. Gotha, Perthes, 1876. Die Entstehung der neugriechischen Nationalität. Mitteilungen des Vereins für Erdkunde zu Halle, 1877. *Clon Stéphanos*: La Grèce au point de vue naturel, ethnologique stb. Extrait du Dictionnaire encyclopédique des sciences médicales. Paris, 1884. *Gregorovius*: Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter. Stuttgart, 1889. *Philippon*: Zur Ethnographie des Peloponnes. Petermanns Mitteilungen, 1890.

³⁾ L. a 75-ik jegyzetben idézett értekezését.

kodnak.⁴⁾ Ha tehát valamely nép mivoltának meghatározásánál nem a testi, hanem a szellemi tulajdonok döntenek, nem az anthropologia, hanem az ethnologia mond ítéletet, akkor a mai görögöket a régiek utódainak kell tekintenünk.

II.

A ki csak egy kis ideig beszélt göröggel, meggyőződhetett Curtius szavainak igazságáról, és mégis annak a saját szerű jelenségnek vagyunk tanui, hogy a görög népről és nyelvről — eltekintve kevesektől — egészben véve még ma is a legellentétebb és legferdebb nézetek uralkodnak. Oka ennek az, hogy a görögökkel foglalkozó munkák között a tárgyilagosak⁵⁾ mellett ott látjuk a philhellenismus⁶⁾ és — ha szabad e kifejezéssel élnünk — misohellenismus⁷⁾ túlzásainak termékeit, melyek elhomályosítják az igazságot, és hogy a nyelvet tárgyazók között a dilettansok száma még ma is jóval túlhaladja a szakértők kis csoportját.

Jelen értekezésem célja az újgörög nyelv mivoltának vázolása, de mielőtt ezt tenném, jónak látom az újgörög nyelvtudomány mai állását s ezt megelőzőleg az újgörög nyelvtudomány történetét röviden ismertetni.

Az újabb görög nyelvvel való foglalkodás, melynek nyomait a tizenkettedik századig követhetjük visszafelé, csak szórványos volt egészen a jelen századig. A tizenkettedik századbéli *Akominatos* szerint az akkori attikai nyelv durva dialectus volt,⁸⁾ és *Filelfo* olasz humanista, ki tanulmány céljából hét és fél évet töltött Konstantinápolyban, úgy nyilatkozik 1451-ben a görög főváros nyelv-

⁴⁾ *Wachsmuth*: Das alte Griechenland im neuen. Bonn, 1864. *Schmidt*: Das Volksleben der Neugriechen und das hellenische Altertum. I. Leipzig, 1871. *Tozer*: The Islands of the Aegean. Oxford, 1890.

⁵⁾ *Krumbacher*: Griechische Reise. Blätter aus dem Tagebuche einer Reise in Griechenland und in der Türkei. Berlin, 1886. *H. Müller*: Griechische Reisen und Studien. Leipzig, Friedrich, 1887. *P. Melingo*: Griechenland in unseren Tagen. Wien und Leipzig, Braumüller, 1892. *Deschamps*: La Grèce d'aujourd'hui. Paris, Colin, 1892.

⁶⁾ *E. Engel*: Griechische Frühlingstage. Jena, Costenoble, 1887.

⁷⁾ *About*: La Grèce contemporaine. Paris, 1880.

⁸⁾ *Gregorovius*: Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter. I

véről, hogy azt a kereskedők és idegenek tömege megrontotta.⁹⁾ Az első újjörög nyelvtan tudomásunk szerint *egy ismeretlen*ől való 1543-ból,¹⁰⁾ ezt követte a *Sophianos*-é 1550-ben.¹¹⁾ Majd *Germano* jezsuita adott ki egyet 1622-ben,¹²⁾ és *Portius* 1638-ban.¹³⁾ Az újjörög nyelv első mesterének Németországban *Crusius* tübingai tanár vallja magát, ki egy nagy gyűjteményes munkában mindazt egybefoglalta, a mit a görög népről és nyelvéről görögökkel való levelezése útján megtudhatott.¹⁴⁾

A szótárak közül az 1610-ben megjelent *Meursius*-féle után¹⁵⁾ különösen kiemelendő *Du Fresne-Du Cange* monumentalis, 1688-ban kiadott két kötetes nagy műve, mely, jóllehet telve van fogyatkozásokkal, mégis megbecsülhetetlen, mert első és egyedüli összefoglalása a közép- és újjörög szókincsnek.¹⁶⁾ *Somavera* szótára 1709-ből a korabeli élő nyelvre szorítkozik,¹⁷⁾ a *Sophocles*-é 1888-ból a római

⁹⁾ L. Σάβας 71-ik jegyzetben említett munkájának 9-ik lapját.

¹⁰⁾ Corona pretiosa la qual insegna la lingua Greca volgare et literale et la lingua Latina et il volgar Italico. Velenceze, 1543.

¹¹⁾ Kiadta Legrand a Collection de Monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellenique-ben (Nouvelle série, 2. Paris, 1874), hol egyszersmind teljes lajstromát adja a 17-ik és 18-ik századbéli görög nyelvtanoknak.

¹²⁾ Vocabolario italiano et greco con alcune regole generali per quelli che sanno qualche cosa di Grammatica, acciò intendano meglio il modo di declinare et coniugare composta dal . . . Roma, 1622.

¹³⁾ Grammatica linguae graecae vulgaris. Paris, 1638. Újjonnan kiadott Párisban Viewegnél 1889-ben, ellátva előszóval *Psychares*-től és kommentárral *W. Meyer*-től. Bírálata *Chatzidatis*-től az Ἐστὴν I. (1889) 512—532 ll. — *Psychares* „Études de philologie néo-grecque“-jének könyvjegyzékében a CLXXIX-ik lapon látok idézve egy grammatikát következőleg: *Nicéphore Romanos*. — *Bibl. Nat. Gr.* 2604. „Grammatica linguae graecae vulgaris communis omnibus Graecis, ex qua alia artificialis deducitur peculiaris eruditus et studiosis, per Patrem Romanum Nicephori, Thessalonicensem Macedonem;“ latine XVIIe s. Pap. 80 fol. (Voir Omont, Invent. III, N 2604)

¹⁴⁾ *Turcograeciae libri VIII.* Basel, 1584—1594.

¹⁵⁾ *Glossarium Graeco-barbarum.* Lugduni Bat. 1610. — *Psychares* az „Études de philologie néo-grecque“ CXCV-ik lapján *Portius*-től is említ egy görög-latin szótárt (Dictionarium latinum graeco-barbarum et litterale. Λεξικό-πυλο βωμαίκο, ἑλληνηκό και λατινικό. Paris, 1635).

¹⁶⁾ *Glossarium ad Scriptores mediae et infimae graecitatis.* Lugduni, 1637. Változatlan új kiadása jelent meg 1891-ben (*Vratislaviae*, *Koebner*).

¹⁷⁾ *Tesoro della lingua greca-volgare ed Italiana.* Parigi, 1709.

és byzantiumi görögség szókincsét tárgyazza Kr. e. 146-tól Kr. u. 1100-ig, míg a *Byzantios*-é 1835-ből a mai népnyelv kevés értékkel bíró etymologiai szótára.¹⁸⁾

Az újgörög nyelvvel való gyakoribb és rendszeres foglalkozás a jelen század elején veszi kezdetét, de csak az utolsó évtized kezdetén emelkedik a tudomány színvonalára. A görög nép kezd ébredeni hosszas lethargiájából, és őseinek példáján buzdulva, nemcsak a harcz terén, hanem nyelvében is be akarja bizonyítani előkelő származását, nevezetesen azt, hogy az ókorból változatlanul őrzött meg évezredekken át nagy nyelvkincset. Ennek a nyelvkérdésben való archaeomaniának zászlóvivője *Christopulos*, a genialis lyrikus, ki 1805-ben megjelent nyelvtanában hangoztatta először az aeol-dór hypothesis, mely szerint a mai görög nyelv összes dialectusaival együtt az ókori aeol és dór nyelvjárásokon alapul.¹⁹⁾

Christopulos theoriája, mely a mai görög nyelv eredetének magyarázatánál, tekinteten kívül hagyva a történeti fejlődés törvényeit, nem veszi számba a római és byzantiumi korszak nyelvét, csakhamar általánosan elfogadtatott, és az utolsó évtized kezdetéig érvényben maradt, még akkor is, a mikor a jelen század derekán az újgörög nyelv kutatása az épen megalapított összehasonlító nyelvtudománynyal érintkezett, a mint ezt pl. *Mullach* nyelvtana²⁰⁾ és a Németországban képzett, jeles tehetségű görög nyelvész, *Maurophrydes* működése²¹⁾ mutatja. Hasonló nyomokon járt *Deffner* is, *Curtius*

¹⁸⁾ *Sophocles: Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods.* New-York, Charles Scribner's Sons; Leipzig, Otto Harrassowitz, 1888. Ἀεζικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐλληνικῆς διαλέκτου μεθιερμηνευμένης εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν καὶ τὸ γαλλικὸν μετὰ γεωγραφικοῦ πίνακος τῶν νεωτέρων καὶ παλαιῶν ὀνομάτων ὑπὸ Σκαρλάτου Βυζαντίου. Ἐκδόσις τρίτη ἐπιρρημένη. Ἐν Ἀθήναις, Κορομηλάς, 1874 (első kiadása 1835-ben jelent meg).

¹⁹⁾ Γραμματικὴ τῆς Αἰολοδορικῆς ἤτοι τῆς ὁμιλουμένης τωρινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης. Ἐν Βιέννῃ παρὰ Ἰωάννα Σχραιμβα, 1805. L. még Ἑλληνικὰ ἀρχαιολογηματα-inak (Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἐφημερίδος τοῦ Λαοῦ, 1853) következő két részét: Ἀπόδειξις ὅτι ἡ τωρινὴ ἐλληνικὴ γλῶσσα εἶναι αἰολοδορικὴ (XVIII—XXXI) és Γλῶσσα Ἑλλήνων παλαιὰ καὶ νέα (25—98).

²⁰⁾ *Grammatik der griechischen Vulgärsprache in historischer Entwicklung.* Berlin, 1856.

²¹⁾ Δοκίμιον ἱστορίας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, μαγίρνα 1860-ban, kiadva a smyrnai Εὐαγγελικὴ σχολῆ által Smyrnában 1871-ben. Egy kis értekezését l. a Kuhn-féle Zeitschrift für vergl. Sprachforsch. VII-ik kötetében.

György tanítványa, kinek egyébként az újjörög nyelv tényeinek pontos előadásában való érdemei tagadhatatlanok.²²⁾

III.

Hogy végre az újjörög nyelvtudomány — mint említettük — a múlt évtized elején a mai színvonal magaslatára emelkedett, az első sorban *Chatzidakis*-nak, az athenaei egyetem tanárának az érdeme, ki az újabb görög nyelvre vonatkozó tudományos kérdésekben első tekintély. Mint Delbrück jeni tanár tanítványa Németországban nyervén kiképeztetést, terjedelmes irodalmi működést fejtett ki az újabb görög nyelv terén.²³⁾ Munkáinak egész sorozatával szállott

²²⁾ A Neogrecia (Curtius, Studien, IV, 1871) az újjörög hangtannak első tudományos tárgyalása. 1880-ban kiadta a nem sokára beszüntetett Archiv für mittel- und neugriechische Philologie (Athen) I. kötetét.

²³⁾ Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. I. Ἀθήναιον σύγγραμμα περιοδικόν. Ἔτος I, τόμος 10. Ἀθήνησιν, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἐρμοῦ. 1881. 1—28 ll. Προσθήκαι εἰς τὴν I συμβολὴν τῆς ἱστορίας τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ugyanott, 208—212 ll. II συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. 213—249 ll. Ἐπίκρισις εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Μ. Δέφνερ. Ugyanott, 411—486 ll., Deffner tsakoni grammatikájáról Gött. Gel. Anz, 1882, 11—12 sz. Περί τῶν εἰς -ους συνηρημένων τῆς Β' κλίσεως καὶ τῶν εἰς -ος οὐδετέρων ὀνομάτων τῆς Γ' ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ. Τρίτη συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νέας ἑλληνικῆς. Ἐναίσιμος διατριβὴ ἐπὶ διδακτορικῇ ἀναγορεύσει. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Α. Τρίμη, ὁδὸς Πραξιτέλους, 11. 1883. Τετάρτη συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος. Τόμος πρῶτος, τεῦχος δευτέρον. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου ἀδελφῶν Παρρη. 1883. 226—261 ll. Περί φθορολογικῶν νόμων καὶ τῆς σημασίας αὐτῶν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς νέας ἑλληνικῆς. Athenai, 1883. Zur praesensbildung des Neugriechischen. Kuhn, Zeitschr. für vergl. Sprachforsch., XXVII (1885), 69—82 ll. Die altgriechischen feminina auf -ος im Neugriechischen. Ugyanott 82—84 ll. Περί τῶν ἀπαρεμφατικῶν λειψάνων ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ. Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς τοῦ ἔτους, 1886. Psychares Essais-iról a Berl. Phil. Woch., 1887. Περί τονικῶν μεταβολῶν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ. Ἐτυμολογικαὶ σημειώσεις. Ἀθηναῖ I (1889), 247—288, 481—511 ll. Zum vocalismus des Neugriechischen. Kuhn, Zeitschr. für vergl. Sprachforsch., XXX (1890), 357—398 ll. Neugriechische Miscellen. Ugyanott, 1891, 105—124 ll. Zur Abstammungsfrage des Neugriechischen. Ἑλλάς, III (1891), 1—5 ll. Περί τῆς ἐτυμολογίας τοῦ „μαλόνω“. Ἀθηναῖ III (1891). 94 I. Σημασιολογικαὶ μεταβολαί. Ugyanott, 175—176 ll. Συμβολὴ εἰς τὴν κλίσιν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς. Ugyanott, 244—253 ll. Περί τὴν καταγωγῆς τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς. Ugyanott, 253—258 ll. Zur geschichte des mittel- und neugriechischen. Kuhn, Zeitschr. für vergl. Sprachforsch., XXXI (1892), 103—156 ll. Ἐκθεσις περὶ τῶν εἰς τὸν γλωσσικὸν διαγωνισμὸν

síkra az újgörög nyelvkérdésekben tekintélynek örvendő Deffner ellen, kimutatván, hogy az ókori dialectusok — csekélyes maradványoktól eltekintve — kivesztek, és hogy a mai görög köznyelv és dialectusai — az egyetlen tsakoni dialectus kivételével — nem az ókori nyelvnek, nevezetesen az aeol és dór dialectusoknak, hanem a római korszakban az attikai irodalmi nyelvből keletkezett köznyelvnek, κοινή διάλεκτος-nak a tovább fejlődései. Chatzidakisnak fölfogását az újgörög nyelv eredetéről magáévá tette több vele ugyanazon téren működő jeles nyelvész, mint Foy,²⁴⁾ Krumbacher,²⁵⁾ W. Meyer,²⁶⁾ G. Meyer,²⁷⁾ Thumb²⁸⁾ és Psychares.²⁹⁾

ὁποβληθέντων πονημάτων. Ἀρχεῖα τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γλώσσης, 1892, α—λ. Einleitung in die neugriechische Grammatik. Indogermanische Grammatiken. Band V. Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1892. Zur neugriechischen declination. Kuhn, Zeitschr. für vergl. Sprachforsch., XXXII (1893), 420—433 ll. Ἑλληνικῆ γλῶσσα. Λεξικὸν ἐγκυκλοπαιδικόν. Ἀθήνησι, Μπαρτ καὶ Χίρστ ἐκδόται, 1893. Azonkivül irt az Ἐβδομάς (1865, martius 13), Ἐφημερίς (1885, junius 15, februiarius 7—8, 10—11), Παρνασσός, Πλάτων, Τὸ παιδαγωγικὸν Σχολεῖον és a konstantinápolyi Φιλολογικὸς Σύλλογος-ban czikkeket. A nyelvkérdésre vonatkozó munkáit l. később.

²⁴⁾ Lautsystem der griechischen Vulgärsprache. Leipzig, Teubner, 1879. Beiträge zur Kenntniss des vulgärgriechischen. Bezenberger, Beitr. zur Kunde der indgerm. Spr. 1881. Τὸ ζήτημα τῶν ἀπαρμεματικῶν τύπων ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ, Ἡμερολόγιον τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἔτους, 1886. Καὶ πάλιν τὸ ζήτημα τῶν ἀπαρμεματικῶν τύπων. Ugyanott. Griechische Vocalstudien, Bezenberger, Beiträge, XII.

²⁵⁾ Beiträge zu einer Geschichte der griechischen Sprache. Kuhn. Zeitschr. für vergl. Sprachforsch., XXVII. (1885), 481—545. ll. Ein irrationaler Spirant im Griechischen. Sitzungsber. d. bayer. Akad. d. Wiss., 1886.

²⁶⁾ Kommentár Portius nyelvtanához. Lásd a 13-ik jegyzetet.

²⁷⁾ Das heutige Griechisch az Essays zur Sprachgeschichte und Volkskunde-ben. Neugriechisch ἄμα. Brugmann-Streitberg, Indogermanische Forschungen. II. (1893), 370. l. Neugriechisch ἀρτάνα. Ugyanott. Analogiebildungen der neugriechischen Deklination. Bezenberger, Beiträge, I.

²⁸⁾ Untersuchungen über den Spiritus asper im Griechischen. Strassburg. 1889. Die neugriechische Sprache. Freiburg J. B. Mohr, 1892. Die neugriechische Sprachforschung in den Jahren 1890 und 1891. Streitberg, Anzeiger für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. Strassburg, Trübner, I. (1892), 38—49, 146—155. ll.

²⁹⁾ Essais de phonétique néo-greque. Mém. de la soc. de linguistique, V, fasc. 5. (1880), VI. fasc. 1. (1884). Essais de grammaire historique. Paris, Leroux, I. (1886), II. (1889); bírálata Giannares-tól, Ἀθήνα III. (1891), 230—243. ll. Engel Die Aussprache des Griechischen czimü könyvéről Rev. crit., 1887. Előszó Portius nyelvtanához. (Lásd a 13-ik jegyzetet) Foy Griechische Vocalstudien-jéről Rev.

Ez utóbbi és Chatzidakis között jelenleg heves vita tárgyát képezi a középkori görög népnyelv kutatási módjának a kérdése. Míg Psychares úgy vélekedik, hogy a byzantiumi nyelvformáknak a szövegek alapján eszközölt összehasonlító statistikája alapján földeríthető a középkor népies nyelve, Chatzidakis abban a meggyőződésben van — nézetünk szerint helyesen — hogy, mivel a középkori irodalmi művek általában véve többé-kevésbé archaizáló műnyelven írvák, és még a népies irányiak is a régies formáknak és helytelen képzéseknek vegyülékét mutatják: annak elhatározásánál hogy ez vagy az a forma csakugyan megvolt-e a középkori népnyelvben, nem a szövegek, hanem a mai népnyelvben élő formák, mint a középkoriaknak származékai, játszanak döntő szerepet.

Az újgörög nyelvre vonatkozó irodalom ma már jelentékenynek mondható, igaz, hogy inkább terjedelemre, mint minőségre nézve. Maguk a görögök több társulatban és folyóiratban szolgálják a nemzetükkel foglalkodó tudomány ügyét: Konstantinápolyban az Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος című társaság hasonló névű közlönyével, Athenában a tudományok népszerűsítését célzó Σύλλογος Παρνασσός a Παρνασσός³⁰⁾ című folyóirattal, az egyetemen tanított tudományokat behatóan művelő Ἐπιστημονικὴ Ἐταιρεία az Ἀθηνᾶ³¹⁾ közlönnel, az újgörög nyelvvvel kizárólag foglalkodó Σύλλογος Κοραΐης az Ἀρχαία³²⁾

crit., 1888. Zur Entstehung der mittelgriechischen Schriftsprache (válasz Chatzidakisnak). Berl. Phil. Woch., 1888. Observations phonétiques sur quelques phénomènes néo-grecs. Paris. 1888 (Mém. Soc. de Ling., XI.) Ἱστορικὰ καὶ γλωσσολογικὰ ζητήματα. Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1888. La prononciation du grec. Nouvelle Revue, 1890. Rapport d'une mission en Grèce et en Orient. Paris, 1890. Études de philologie néo-grecque. Recherches sur le développement historique du Grec. Paris, Bouillon, 1892. (az újgörög philológiára vonatkozó, több tudóstól való tanulmányok kiadványa; közli Psychares, ki az I-től CCXI-ig terjedő kitűnő bevezetést írta). A nyelvkérdésre vonatkozó munkáit l. később.

³⁰⁾ Παρνασσός, σύγγραμμα περιοδικὸν κατὰ μῆνα ἐκδιδόμενον. Ἐν Ἀθήναις, ἐκδότης Ἀλέξανδρος Παπαγεωργίου.

³¹⁾ Ἀθηνᾶ, σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας. Ἀθῆναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν ἀδελφῶν Περρῆ. Megrendelhető Athenában Barth és Hirst kiadóknál, és Beck könyvkereskedőnél.

³²⁾ Ἀρχαία τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Κοραΐ. Ἀθῆναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Νικολάου Γ. Τυγγέση. Kapható Athenában Barth és Hirst kiadóknál, és Beck könyvkereskedőnél.

czímű kiadványokkal, és a kisázsiai görögségnek szolgáló Σύλλογος μικρασιατικῆς „ή Ἀνατολή“ nevű társaság. Azonkívül megjelenő felben van Smyrnában egy Θέσις című folyóirat, mely első sorban a philologiai tudományokat szándékozik fölkarolni.

A főtebb említett tudósok művein kívül még számos munka jelent meg, melyek részint a mai görög nyelvet a maga egészében vagy egyes részeiben tárgyalják ³³⁾, részint a szótáriróadalom ³⁴⁾, nyelv-

³³⁾ *David*: Kurze Vergleichung der Alt- und Neugriechischen Sprache, deutsch von *Struve*. Königsberg, 1827. *Brandes*: Die neugriechische Sprache und die Verwandtschaft der griechischen Sprache mit der Deutschen. Lemgo und Detmold, 1860. Πρὸς τὸ θικὸς: Ἱερωτικά τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης. Smyrna, 1866. *Constantinidis*: De infinitivi linguae graecae vulgaris forma et usu. Argentorati, 1878. *Neohellenica* An introduction to Modern Greek. London, Macmillan and Co., 1892. *Dossios*: Beiträge zur neugriechischen Wortbildungslehre. Zürich, 1879. *Boltz*: Die hellenische oder neugriechische Sprache. Darmstadt, Brill, 1881. (megjelent egy második bővített kiadás is). Die hellenischen Taufnamen der Gegenwart soweit dieselben antiken Ursprungs sind, nach Gebrauch und Bedeutung zusammengestellt. Leipzig. *Friedrich Kapp*: Die griechischen und lateinischen Gutturallante im Neugriechischen und in den romanischen Sprachen. Jahresbericht des k. k. Staatsgymn. im IX. Bezirke in Wien für das Schuljahr, 1882—1883. *Henry*: Etude sur l' analogie en general et sur les formations analogiques de la langue grecque. Lille, 1883. Κοντόπουλος: Ἀθανασία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἢ ἀνεύρεσις τῆς ὀμηρικῆς γλώσσης ἐν ταῖς δημώδεσι διαλέκτοις τῆς συγχρόνου Ἑλληνικῆς. Ἐκδοσις δευτέρα. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἐνώσεως, 1884. *Brady*: Die Lautveränderung der neugriechischen Volkssprache und Dialecte nach ihrer Entwicklung aus dem Altgriechischen Göttingen, 1886. *H. Müller*: Das Verhältniss des Neugriechischen zu den romanischen Sprachen. Leipzig. *Friedrich*, 1888. *Buresch*: γέροναν und anderes Vu'gärgriechisch. Rhein. Mus. 46. (1891.) *Pavolini*: Über Dvanda-composita im Neugriechischen. Ἑλλάς III. (1891.) *C. Müller*: Historische Grammatik der hellenischen Sprache. Leiden, Brill. Erster Band: Grammatik. Zweiter Band: Chrestomathie. 1891—1892. Τσικίπουλος: Μελέτη περὶ λεξιμοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς δημώδους γλώσσης. Ἀρχεῖα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης. Τόμος Α', τεῦχος Α' καὶ Β', 1892. *Apostolidis*: Du grec alexandrin et de ses rapports avec le grec ancien et le grec moderne. Alexandrie. 1892. *Hesseling*: Essai historique sur l' infinitif grec. Etudes de Philologie néo-grecque. Paris, Bouillon, 1882. 1—44. II. *Pernot*: Etudes sur les substances dialectales en néo-grec. Ugyanott, 45—82. II. *G. Schmitt*: Κελαηδῶ. Ugyanott, 278. I. *Krumbacher*: Woher stammt das wort Ziffer (chiffre)? Ugyanott, 346—356. II. *Pernot*: Ἐορνῶ. Ugyanott, 357—366. II. *Psichari*: Ἐν. Ugyanott, 367—374. II.

³⁴⁾ *Weigel*: Neugriechisch - deutsch - italienisches Wörterbuch. Leipzig, 1796. Deutsch-neugriechisches Wörterbuch. Leipzig, 1804. *Kind*: Handwörterbuch der neugriechischen und deutschen Sprache. Leipzig, Holtze, 1881. *Jannara-*

tanok és nyelvkönyvek³⁵⁾ körébe tartoznak. De különösen ki kell emelnünk e helyt egy férfit, ki műveinek hosszú sorozatával és tanítással hazánkban az újjörög nyelvnek számos évek óta lelkes támogatója: a kiváló hellenistát *Tély Iván*-t.³⁶⁾

lis: Deutsch-Neugriechisches Handwörterbuch. Hannover, Hahn, 1883. *Mitsotakis*: Neugriechischer Sprachführer. Konversations-Wörterbuch. Leipzig und Wien, Bibliographisches Institut, 1892. *Dehèque*: Dictionnaire grec moderne français. Paris, Maisonneuve. Βλ ἄχος· Δεξικὸν ἑλληνογαλλικόν. Athen, 1871. *Legrand*: I. Δεξικὸν νεοελληνικὸν καὶ γαλλικόν. II. Nouveau dictionnaire français grec moderne. Paris, Garnier, 1889. Βαρβάτης· Νέον λεξικὸν ἑλληνογαλλικόν. Ἐν Ἀθήναις, παρὰ τῷ ἐκδότῃ Ἀνωσιᾶδῃ, 1886. (Ez és a Jannarakisé a legajánlhatóbb újjörög szótárak.) Βυζάντιος· Δεξικὸν ἑλληνογαλλικόν καὶ γαλλοελληνικόν. Ἐν Ἀθήναις, Ἀνέστης Κωνσταντινίδης, 1888. Κοντόπουλος· I. Δεξικὸν ἑλληνογαλλικόν. II. Δεξικὸν γαλλοελληνικόν. Ἐν Ἀθήναις, Σακελλάριος, 1888. A lexicon of Modern Greek. London, Trübner, 1868.

³⁵⁾ *Thomas*: Nouvelle méthode pour apprendre les principes de la langue grecque vulgaire. Divisée et partagée en XII, heures. Paris, 1709. *Peucker*: Kurze theoretisch-praktische Grammatik der neugriechischen Sprache in ihrem Verhältniss zur altgriechischen. Breslau, 1863. *Jeannarakis*: Neugriechische Grammatik. Hannover, Hahn, 1877. *Wied*: Sprechen Sie Neugriechisch? Leipzig, Koch, 1882. Die Kunst die neugriechische Volkssprache durch Selbstunterricht schnell und leicht zu erlernen. Wien, Pest, Leipzig, Hartleben. *Vlachos*: Elementar-Grammatik der neugriechischen Sprache, Leipzig, Brockhaus, 1883. *Sanders*: Die heutige griechische Sprache. Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1890. *Mitsotakis*: Praktische Grammatik der neugriechischen Schrift und Umgangssprache. Stuttgart, Berlin, Spemann, 1891. (Legjobb újjörög nyelvtan.) *Legrand*: Grammaire grecque moderne. Paris, 1878. *Rangabé*: Grammaire abrégée du grec actuel. Paris, Pedone-Lauriel, 1886. Ἰασεμίδης· Γραμματικὴ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἰασεμίδου, 1881. Ἀποστολόπουλος· Ἐπιμέθοδος γραμματικῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν Ἀθήναις, Ἀποστολόπουλος, 1886. Κονδύλης· Γραμματικὴ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν Ἀθήναις, Σακελλάριος, 1888. Γεράκης· Γραμματικὴ νέας νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν Ἀθήναις, Βλάστος, 1892. Σακελλάριος· Στοιχειώδης γραμματικὴ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν Ἀθήναις, Σακελλάριος, 1893. — *Poussié*: Manuel de conversation en trente langues. Paris, Soudier, 1891. (Az újjörög rész Psycharestől való.) *Defner*: Leitfaden der deutschen und neugriechischen Conversationssprache. Athen, Wilberg, 1884. *Jannaris*: Wie spricht man in Athen? Leipzig, Giegler, 1891. Μανραῆνης· Διάλογοι ἑλληνογερμανικοί. Ἐν Ἀθήναις, Σακελλάριος, 1889. *Kind*: Neugriechische Chrestomathie. Leipzig, 1833. *Vlachos*: Neugriechische Chrestomathie. Leipzig, Brockhaus, 1883. Δροσίνης—Καζδόνης· Νεοελληνικά ἀναγνώσματα, Ἐν Ἀθήναις, Ἀνέστης Κωνσταντινίδης, 1889.

³⁶⁾ Συγγράμματα ἑλληνικά Βουδαπέστη, τόποις τοῦ Οὐγγρικοῦ βασιλικοῦ πανεπιστημίου, 1880. A függelékben felsorolt 101 munkához járulnak még a következők: Újjörög irodalmi termékek. A M. Akadémia kiadványa, 1883. Középkori görög

IV.

A régiséget illetőleg kevés nyelv vetekedhetik a göröggel és egyedül neki van az európai nyelvek között majdnem három évezredes irodalmi élete. Mint a világ leggeniálisabb népe szellemének legelőkelőbb nyilvánulása, a hosszú idők folyamán majdnem végzetlenné és beláthatatlanná vált áradatában; nem csodálkozhatunk tehát, ha fejlődésének minden egyes fokozatát még távolról se ismerjük tökéletesen!

A klasszikus kor nyelvének ismerete — a mennyire a meglevő források engedik — ki van ugyan merítve, úgyszólván teljesen, de az alexandriai és római korszaké igen hiányos, és még inkább az a byzantiumi korszaké, mely utóbbi körülmény szerfölött megnehezíti a byzantiumi görög nyelvvel összefüggő mai görög nyelv tanulmányozását. Ez utóbbiról tudjuk, hogy a *κοινή διάλεκτος*-ból származik, hogy északi és déli dialectus-csoportra oszlik: mindezt Chatzi-

verses regények. A M. Akad. Kiadv. 1883. Οὐγγρική ἐκθεσις περὶ νεοελληνικῶν συγγραμμάτων. Κλειώ, 1148 szám, 1883. Újgörög népdalok. Vasárnapi Újság, 1. sz. 1884. Ἐπιστολή. Νέα Ἡμέρα, 518 (1506) sz. 1884. (Czáfolata annak az állításnak, hogy Görögország hanyatlik.) Theodora: Rhankavis Kleon görög drámai költeménye. Fővárosi Lapok, 72 és 73 sz. 1885. Ugyanaz francziául. Revue internationale, 824—838 ll. 1885. Nyelvészeti mozgalmak a mai görögöknél. A M. Akad. Kiadv. 1885. Ἐκ τῶν ὀδοιπορικῶν τοῦ καθηγητοῦ Ι. Τέλλου. Ἐσπερος, 100 sz. Heraklius: Rhankavis Kleon hellén drámája nyelvészeti jegyzetekkel. A M. Akad. Kiadv. 1886. Πρὸς τὸν ἐξοχώτατον πρωθυπουργὸν τῆς Ἑλλάδος Χαρίλαον Τρικοῦπην. Νέα Ἡμέρα. 634. sz. 1887. Ἡράκλειος, Κλέωνος Ῥαγκαβῆ ἐλληνικὸν δράμα μετὰ γλωσσολογικῶν σημειώσεων. Ἐστία, 586. sz. 1887. Jelentés újhellén munkákról. A M. Akad. Kiadv. 1887. Ὁ Ἐγγελιανὸς ἐργάτης ὑποδηματοποιῶ, ἢ τὸ ἀπόλυτον ὑπόδημα. Νέα Ἡμέρα. 671. sz., 1887. Οὐγγρική ἐκθεσις περὶ νεοελληνικῶν συγγραμμάτων. Νέα Ἡμέρα. 677. sz. 1887. 1887. Ἡ ὀδοιπορία μου εἰς Ῥώμην καὶ Νεάπολιν. Νέα Ἡμέρα, 686. sz. 1888. Egy görög úti naplóból. Egyetértés, 96. sz. 1888. Görögországi útam. Egyetértés, 309., 310., 322., 327., 332. sz. 1888. Σχολεῖα ἐν Οὐγγαρίᾳ. A Παρνασσός oct.-nov. füzetében, 1888. Dalmok és tánczosok. Újhellén mese. Fővárosi Lapok, 300. sz. 1889. Meine Erlebnisse in Athen. Budapest, Lipcse, Bécs. Lauffer Vilmos kiadása, 1890. Komnéni Alexius. Hellén dráma Pervánoglos Jánostól. Fővárosi Lapok, 31. sz. 1890. Παρατηρήσεις εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ Κ. Πολίτου ἐκδιδόμενον ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν. Νέα Ἡμέρα, 797. sz. 1890. Újabb hellén munkák és a hellén nyelvtanítás. A M. Akad. Kiadv. 1890. Συνάφεια Ἑλλήνων καὶ Οὐγγρων. A konstantinápolyi Ἑλληνικὸς φιλόλογικὸς Σύλλογος 18-ik kötetének függelékében. 1890. Zwei philhellenische Damen. Pester-Lloyd, 279. sz. 1890. Ἡ ἐλληνική γλῶσσα ἐν Οὐγγαρίᾳ. Ἀκρόπολις, 3233. sz. 1891. Βίος Καρόλου Kisfaludy. Ἑλλάς, 4 füzet, 1891.

dakis föllépése óta, ki az aeol-dór theoriát megdöntötte, és a Koraeus társulat Archivumát az eddigelé elhanyagolt dialectusok rendszeres átkutatásának organumává tette. De egészben véve az újjörög nyelv terén még rendkívül sok a teendő. Nem tudjuk pontosan, hogy ezt a nyelvet, mely Ázsiában majdnem a Taurusig és Antitaurusig, Európában a Balkánig terjed, és alsó Olaszországnak is némely helyein előfordul, hány millió ember beszéli; nem ismerjük kellőképpen dialectusait, nincs kimerítve és földolgozva szókinése, nincs megállapítva szótana és mondattana.

A görög nyelv életében hat korszak különböztethető meg. Az első, az ősnyelv kora, kezdetét veszi a görög nyelvnek az indogermán anyanyelvből való kiválásával, és tart a dialectusoknak kifejlődéséig, k. b. a Kr. előtti 1000-ik évig; miveljáról nyelvemlékek hiányában csak az összehasonlító nyelvészet ad némi fölvilágosítást. Ez után következik másodikként kr. e. 500-ig a dialectusok kora, melyből a legrégebb nyelvemlékek származnak, s a melyben nem volt még egy általánosan beszélt és írott nyelv, hanem az irodalom egyes fajtái egyes dialectusok nyelvén műveltettek. Közülök kiemelkedett a Kr. e. ötödik században az attikai nyelv és mindinkább háttérbe szorította a többi dialectusokat, különösen a Kr. e. harmadik században, mikor a hellén műveltségű Nagy Sándor és utódai messze földekre kiterjesztették használatát. Ez a görög nyelv fejlődésének harmadik és legmagasabb stadiuma, az attikai nyelv korszaka, melynek végső határát k. b. Kr. születése idejére tehetjük.

A Nagy Sándor és utódai által kelet uralkodó nyelvét tett attikai nyelv nem maradt meg sokáig eredeti tisztaságában, hanem bizonyos, a görög nyelvben eddigelé szórványosan előforduló nyelvi sajátosságok fokozatos általánosításával átváltozott hang-, szó- és mondattanában. A hangszín tekintetében az *i* hang lép előtérbe, az analogikus képzések egyszerűbbé teszik a név- és igeragozást, és egyszerűbbé válnak a mondatalkotás szabályai is. De a leglényegesebb változás abban mutatkozik, hogy a hangsúly, mely eddigelé a hangerő és hangfok egyesülése által képeztett, — oly módon, hogy a hangsúlyozott szótag erősebb és magasabb volt mint a hangsúlytalan — függővé tette önmagától a hangnak még egy harmadik tulajdonságát is, a hanghúzatot, mely mindeddig a szótagok tulajdona volt, s ezáltal megváltoztatta a hanghúzami viszonyokat. T. i.

a hangsúlyozott szótag most már nemcsak erősebb és magasabb, de hosszabb is volt a többinél, melyek azzal szemben gyöngébben, mélyebben és rövidebben hangzottak. A hosszúság nem jellemző tulajdona többé valamely szótagnak, hanem mindig a hangsúlyhoz csatlakozik, és azzal együtt változtatja helyzetét, pl. ὀλίγος és ὀλιγόσιτος, de régebben ὀλίγος és ὀλιγόσιτος. Mindezen változások k. b. Kr. táján vagy egy-két századdal Kr. u. lettek általánosabbá, főtulajdonságait képezvén az attikaiból kifejlett és egész keleten elterjedt köznyelvnek, a görög nyelv negyedik korszakát képező κοινή διάλεκτος-nak, melynek ideje kiterjeszthető Kr. u. 500-ig.

Természetes, hogy a κοινή διάλεκτος nagy kiterjedéséhez képest nem sokáig tarthatta meg egységes alakját, hanem kezdett nyelvjárásokra oszlani. Ez az oszlás azonban csak akkor ölthetett határozott alakot, mikor a régi dialectusok már elenyésztek, mert különben befolyásolták volna az új dialectusok keletkezését, melyek csak a szókincsben mutatnak többszörösen az ókorból öröklött nyelanyagot, de a nyelv fő sajátosságát képező hang- és szótan tekintetében úgyszólván teljesen függetlenek az ókori nyelvjárásoktól. Suetonius (Tiberius, 56) említi, hogy a rhodusiak a Kr. u. első században még dór nyelven beszéltek, és a következő századból való Pausanias (IV, 27. 11.) megjegyzi, hogy a messeneiek az ő idejében még saját nyelvjárásukat használták; de épen ezeknek a tényeknek mint kivételeseknek kiemelése bizonyítja, hogy ebben az időben a régi dialectusok egészben véve már elenyésztek. Tehát k. b. eltaláljuk az igazságot, ha a κοινή-ből származó dialectusok határozottabb kifejlésének idejét Kr. u. 500-ra tesszük, melylyel egyszersmind kezdetét veszi a görög nyelv ötödik korszaka, és tart k. b. a jelen század kezdetéig.

Ekkor ismét új fordulat áll be a görög nyelv életében. A görög nemzet új életre ébred hosszas szunnyadásából, kivívja szabadságát a tulajdonképeni Görögországban, és a politikai egység tudata maga után vonja a nyelv egységének szükségességét. Kifejlődik a szóbeli érintkezés általános organumaként egy új köznyelv, egy új κοινή διάλεκτος, α καθωμιλημένη vagy δημώδης γλώσσα, a mint a mai görögök nevezik, Chatzidakis elnevezése szerint a πολιτική γλώσσα, mert leginkább a művelődés központjaiban, a városokban van elterjedve. Ez a görög nyelv hatodik és utolsó korszaka. A mai köznyelv

mellett létező dialectusok mind a régi κοινή διάλεκτος-ból származott tájnyelvek folytatásai, az egyetlen tzakoni dialectus kivételével a Peloponnesosban, mely közvetlenül a régi lakónok nyelvéből származott le napjainkig.

V.

Az újjörög dialectusok — mint említettük — Chatzidakis szerint³⁷⁾ két fő, északi és déli csoportra oszlanak. Határvonal a kettő között az Athenaetől északra eső és annak közelében elhaladó 38-ik szélességi fok. A különbség alapját az képezi, hogy az északi csoportban a hangsúlytalan *u* és *i* hangok elenyésznek, a hangsúlytalan *o* hang *u*-vá és *e* hang *i*-vé gyöngől, míg a déli csoportban az említett hangok általában véve változatlanul megmaradnak, tehát pl. a déli csoportban: βουκέντρι, ζουμί; πιθάρι, ἔρημος; ἄγγελος, φέρω; κρεββάτι, καιρός, az északi csoportban: βκέντρι, ζμί; πιθάρι, ἔρμους; ἄγγιλους, φέρου; κριββάτ, κιρός.

Az eddig ismert dialectusok közül az északi csoporthoz tartoznak: Akarnania és Aitolia³⁸⁾, Lokris³⁹⁾, Epeiros⁴⁰⁾, Macedonia (Belbento)⁴¹⁾, Thracia és az északi Sporadesek (Lesbos)⁴²⁾ nyelvjárásai; a déli csoporthoz: Athenai⁴³⁾, Aigina⁴⁴⁾, az Aigaion tenger szigetei-

³⁷⁾ L. különösen Zum vocalismus des Neugriechischen (Kuhn, Zeitschr. XXX., 1890.) czimű értekezését. Krumbacher (Ein irrationaler Spirant im Griechischen. Sitzungsber. d. bayer. Akad. d. Wiss. 1886.) a parasitikus γ szerepe alapján megkísérelte az újjörög dialectusoknak három csoportba osztását.

³⁸⁾ Heuzey: Le mont Olympe, I. Kind cikkét Petermann, Mitteilungen, 1861-ben.

³⁹⁾ Calciopulos: De sonorum affectionibus, quae percipiuntur in dialecto neolocrica. Curtius, Studien, V.

⁴⁰⁾ Πούσιος: Συλλογή λέξεων, παραμυθίων, ἁσμάτων τοῦ ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἠπείρου ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, XIV, 1879—1880.

⁴¹⁾ Μπουρντόνας: Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ. Ἀρχαία τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης. Τόμος Α', τεῦχος α' καὶ β', 1892, 1—121 ll.

⁴²⁾ L. a konstantinápolyi Ἑλλ. Φιλ. Σύλλογος VIII. és IX. kötetét. Lesbos glossariuma a Neοελληνικά Ἀνάλεκτα I-ben.

⁴³⁾ Καμπούρογλους: Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν-ῆν (Athenai, 1889.)

⁴⁴⁾ Thumb: Μελέτη περὶ τῆς σημερινῆς ἐν Αἰγίνῃ λαλομένης διαλέκτου. Ἀθηνᾶ, III, (1891), 95—128 ll.

nek ⁴⁵⁾, (Chios ⁴⁶⁾, Syros ⁴⁷⁾, Amorgos ⁴⁸⁾, Thera,) ⁴⁹⁾ Kalymna, Rhodos, Karpathos, Kasos ⁵⁰⁾, Kreta ⁵¹⁾ és Kypros ⁵²⁾ szigeteknek, az Ionion tenger szigeteinek ⁵³⁾ és Alsó Italiának ⁵⁴⁾ (Bova ⁵⁵⁾, Terra d' Otranto) ⁵⁶⁾

⁴⁵⁾ *Tozer*: Islands of the Aegean. Oxford, Clarendon Press, 1890. Βάλλη ν-
δας· Κυθηναϊκὰ ἤτοι τῆς νήσου Κύθνου χωρογραφία καὶ ἱστορία μετὰ τοῦ βίου τῶν
συγχρόνων Κυθίων ἐν ᾗ ἤθη καὶ ἔθη καὶ γλῶσσα καὶ γένη. Syra, 1882.

⁴⁶⁾ Πασπάτης· Τὸ χιακὸν γλωσσάριον, ἦτοι ἡ ἐν χίῳ λαλουμένη γλῶσσα.
Athenai, 1888. Κανελλάκης· Χιακὰ ἀνάλεκτα. Athenai, 1890.

⁴⁷⁾ Κλών Στέφανος· Γλωσσάριον Σύρου. Bulletin de corres. hellen. III.

⁴⁸⁾ *Thumb*: Beiträge zur neugriechischen Dialektkunde. I. Der Dialekt
von Amorgos. Brugmann-Streitberg, Indogermanische Forschungen, II, 1—2,
65—124 ll., 1892.

⁴⁹⁾ Πεταλαῆς· Θηραϊκῆς γλωσσολογικῆς ὕλης τεύχος Α'. Ἰδιωτικὸν τῆς Θηραϊ-
κῆς γλώσσης. Athenai, 1876.

⁵⁰⁾ *Kind*: Zur Kenntniss der neugriechischen Sprache II. Der dialekt der
inseln Karpathos, Rhodos, Kalymnos und Kasos. Kuhn, Zeitschr. f. vergl.
Sprachforsch. XV. (1866), 144—147 ll.

⁵¹⁾ Χουρμούρης· Κρητικὰ. Ἀθήνησι, 1842. *Jeannarakis*: Kretas Volks-
lieder. Leipzig, 1876. Σκιαῆς· Περὶ τῆς Κρητικῆς διαλέκτου. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ
τυπογρ. Σακελλαρίου, 1891.

⁵²⁾ *Kind*: Zur Kenntniss der dialekte der neugriechischen Sprache. Der
cypriische dialect. Kuhn, Zeitsch. f. vergl. Sprachforsch. XV. (1866), 179—191
ll. Λούκας· Λέξεις κυπριακά. Ἐφημερίς τῶν φιλομαθῶν, 1865, 1866 és 1866 ἐν-
folyamában. *Rothe*: Questiones de Cypriorum dialecto et vetere et recentiore.
Pars I. Lipcse, 1875. *Beaudouin*: Etude du dialecte chypriote moderne et
médiéval. Paris, 1883. Σακελλάριος· Τὰ Κυπριακά, ἦτοι γεωγραφία, ἱστορία καὶ
γλῶσσα τῆς νήσου Κύπρου, ἀπὸ τῶν ἀρχαιστῶτων χρόνων μέχρι σήμερον. Ἐν Ἀθήναις,
τύποις καὶ ἀναλώμασι Σακελλαρίου, 1890—1891 (két kötet, a nyelvet a második
kötet tárgyalja). *Myrianthus*: Κυπριακὰ λέξεις. Α Φιλίστωρ III. és IV. kötetében.

⁵³⁾ *Télfy*: Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti götög népnyelv.
A M. Akad. kiadv., 1870.

⁵⁴⁾ *Comparetti*: Saggi dei dialetti Greci dell' Italia meridionale, raccolti
et illustrati. Pisa, 1866. *Tozer*: The Greek-speaking Population of Southern
Italy. Journal of Hellenic Studies. X, (1889.) *Prince L. L. Bonaparte*: Linq-
uistic Islands of the Neapolitan and Sicilian provinces of Italy, still existing in
1889. Hertford, 1890 (különlenyomat a Transactions of the Philological Society-
ből). *Krumbacher*: Griechen im heutigen Italien. Wissenschaftliche Rundschau
der Münchener Neuesten Nachrichten, 1891, 14 februarius. *G Meyer*: Alcune
aggiunte all' articolo del Morosi sull' elemento greco nei dialetti dell' Italia
meridionale. Arch. glott. XII.

⁵⁵⁾ *Pellegrini*: Il dialetto greco-calabro di Bova. Rivista di Filologia, II.
III. Il dialetto greco-calabro di Bova. Torino e Roma, Loescher, 1880.

⁵⁶⁾ *Morosi*: Studi sui dialetti Greci della terra d' Otranto. Lecce, 1870.

dialectusai. Kisázsia⁵⁷⁾ (a kappadokiai Phertakaina)⁵⁸⁾ és a Pontos Euxeinos⁵⁹⁾ (Trapezus⁶⁰⁾, Ofis)⁶¹⁾ nyelvjárásai szintén északi és déli csoportra oszthatók. Egészen külön áll a tzakoni dialectus a Peloponnesosban⁶²⁾. A mai nyelvjárásoknak itt adott és a régiekétől egészen eltérő csoportosítása világosan mutatja, hogy az újjörög nyelvjárások nem állanak összefüggésben a régiekkel: ezek, mind kivesztek a régi lakónok nyelvének kivételével, mely, mint föntebb kiemeltük, még mai nap is él — de természetes, hogy nem változás nélkül — a tzakonok nyelvében.

Ha már most az idegen nyelveknek a göröghöz való viszonyát vizsgáljuk, el kell ugyan ismernünk, hogy többszörös befolyással voltak ez utóbbira, de nem változtatták meg annak lényegét. Az idegen hatás inkább csak a szóképzésben, pl. a latin- román -άτος, -άρης, -ούλα, -ούρα suffixumok használatában, és különösen az idegen szókincs fölvételében nyilvánul, mint ez más nyelvekben is mutatkozik; de ilyféle átvételek megfelelnek a nyelv fejlődési törvényeinek, és

⁵⁷⁾ *Lagarde*: Neugriechisches aus Kleinasien. Abhandl. d. Göttinger Ges. d. Wiss. XXXIII, (1886). Βαλαβάνης· Μικρασιατικά. Athenai, 1891.

⁵⁸⁾ Καρολιίδης· Γλωσσάριον συγκριτικὸν Ἑλληνοκαππαδοκινῶν λέξεων, ἧτοι ἡ ἐν Καππαδοκίᾳ λαλομένη ἑλληνικὴ διάλεκτος καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σωζόμενα ἔχρη τῆς ἀρχαίας καππαδοκικῆς γλώσσης. Ἐν Σμύρνῃ, ἐκ τοῦ τυπογρ. „Ὁ Τύπος“, 1885. Ἀλεξ. Κοριθίης· Λεξιλόγιον τοῦ ἐν Φερτάκιναις γλωσσικοῦ ἰδιώματος. Ἀελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρίας, I. Κρινόπουλος· Τὰ Φερτάκaina. Athenai, 1889.

⁵⁹⁾ *Deffner*: Die Infinitive in den pontischen Dialekten und die zusammengesetzten Zeiten im Neugriechischen. Monatsber. der. berl. Akad., 1877. *Oekonomides*: Lautlehre des Pontischen. Leipzig, Hinrichs, 1888. Γλωσσικά ἐκ τοῦ Πόντου. Ἀθήνα II. (1890), 236—248 II.

⁶⁰⁾ *Kind*: Zur Kenntniss der dialekte der neugriechischen Sprache. I. Der trapezuntische dialekt. Kuhn, Zeitschr. f. vergl. Sprachforsch. XV. (1866.) 142—144. II. Ἰωαννίδης· Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζουήτου καὶ τῆς περὶ ταύτην χώρας ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς γλώσσης. Κωνσταντινουπόλις, 1870. Κούσης· Περὶ Τραπεζουήτιας διαλέκτου. Πλάτων, σύγγραμμα περιοδικόν, ἐν Ἀθήναις, 1890.

⁶¹⁾ *Deffner*: Glossar des ofitischen Dialekts. Archiv für mittel- und neugriechische Philologie, I. (1880.)

⁶²⁾ *Thiersch*: Ueber die Sprache der Zakonen. Abh. d. philos.-philol. Cl. d. k. bayer. Ak. d. W. I. (1885). *Deville*: Étude sur le dialecte tzakonien. Paris, 1866. Οἰκονόμος· Γραμματικὴ τῆς τσακωνικῆς διαλέκτου. Athenai, 1870. *Deffner*: Zakonisches. Monatsber. der berl. Akad. 1875. Zakonische Grammatik. I. Berlin, 1881. Weidmann. *M. Schmidt*: Das Tzakonische. Curtius, Studien, III.

nincs jogunk ezeket a nyelv lényegén ejtett csorbáknak tekintenünk. A fődologban, a hang és ragozástan tekintetében a mai görög nyelv érintetlen maradt, és mint ilyen a régi görögnek valódi leszármazottja. Némely nyelvészek az idegen befolyás föltevésében vagy általában véve igen messzire mentek ⁶³⁾, vagy egyes dolgokat magyaráltak helytelenül idegen befolyás alapján. Így pl. a régi infinitivusnak kivesztét, illetőleg annak *vá*-val és a *verbum finitum*mal való körülírását Fallmerayer szláv, Miklosich albán befolyásnak tulajdonította, holott nem egyéb mint a görög *ŷz* használatának tovább fejlődése. Mások hajlandók voltak mindazon képződések, melyek az újgörögben azonosak a román nyelvekéivel, ez utóbbiak hatásának tulajdonítani; de ebben a jelenségben is csak olyan parallelismust láthatunk, mely általában véve minden nyelvfejlődés sajátosságát képezi. És itt hangsúlyoznunk kell, hogy a görög nyelv conserváló erejénél fogva nem ment oly mérvű változáson keresztül, mint a hogy ezt a román nyelvekben észleljük, és hogy Psychares túloz, a mikor az újgörög nyelvben mutatkozó változásokat egy fokra helyezi a román nyelvekéivel. Szóval, erősebb hatás csak a szókincs tekintetében mutatkozik, kivéve az alsó-italiai görög nyelvjárásokat, melyek teljesen áthatva olasz elemektől már vegyületes nyelvekké váltak, és csak idő kérdése, hogy egészen elolaszosodjanak.

A rómaiak, szlávok és albánok, majd a román népek (olaszok, francziák), törökök és oláhok mind hosszú ideig tartó és közeli érintkezésbe jutottak a görögökkel, de nem befolyásolták mindannyian egyenlő mértékben azoknak szókincsét. A szlávok ⁶⁴⁾ albánok és oláhok ⁶⁵⁾, mint említettük, csak physikailag voltak hatással a görög-

⁶³⁾ Pl. *Heilmair* a negyvenes években (*Die Entstehung der romaischen Sprache unter dem Einflusse fremder Zungen*).

⁶⁴⁾ *Miklosich*: *Die slavischen Elemente im Neugriechischen*. Sitzungsberichte der k. Ak. der Wiss. Wien, 1870, 63-ik kötet, 529—566 ll. A görögnek a szláv nyelvekre való hatását tárgyalja: *Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen*. Denkschr. d. k. Ak. d. Wiss. zu Wien, 1869.

⁶⁵⁾ *Philippson*: *Zur Ethnographie des Peloponnes*. Petermann, Mitteilungen, 1890. *G. Meyer* (*Sammlung indogermanischer Wörterbücher*. III. *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*. Strassburg, Trübner, 1891) viszont kimutatja a görög nyelvnek az albánra való hatását, és *Cihac* (*Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs moderne et albanais*. Francfort, 1879) az oláhra való befolyását.

gökre, de nyelvi tekintetben való befolyásuk — különösen a szlávoké — alig számbavehető. Miklosich⁶⁶⁾ mindössze 129 szláv eredetű szót tud kimutatni a mai görög nyelvben, de az általa felsorolt szavak se mind szláv származásuak, és csak igen kevés közülök általános használatú. Azonban a rómaiak⁶⁷⁾, román népek⁶⁸⁾ és törökök⁶⁹⁾ jóllehet a görögökkel csekély mértékben vegyültek, meglehetősen gyarapították emezeknek szókincsét. A latin a császárok korától kezdve juttatott sok szót a görögnek, különösen az irodai nyelvben; olasz szavak a velenceiek kereskedelme folytán, főképen pedig az 1204-ben alapított latin császárság idejétől kezdve hatoltak be nagy mértékben a görög nyelvbe; és a tizenötödik századtól kezdve a török nyelv befolyásolta leginkább a görög szókincsét.

Az arány, mely szerint az idegen szavak a görög szókincs különböző kategóriái között megoszlanak, tanulságos műveltségtörténeti szempontból. Róma számos hivataloskodási és hadügyi terminus technikust adott a byzantiumi görög birodalomnak; a pénzügy, kereskedelem és különösen a tengerészet szavai olaszok; a marhatenyésztés kifejezései a Görögországban pásztorkodó oláhok nyelvének hatását mutatják a szárazföldön, míg az idegen befolyástól általában véve mentebb szigetlakóknál ez nem tapasztalható. Az enyelgés szavai

⁶⁶⁾ L. a 64-ik jegyzetben említett értekezését.

⁶⁷⁾ Μηλιάρakis · Πόθεν τὸ κοινὸν γεωγραφικὸν ὄνομα Νεμπορρί, Νεμπορργί, Ἐμπορρί, Ἐμπορρίων. Ἑστία, 1891. Μικρογιάννης · Λατινικά. Ἑστία, 1891. Lafoscade: Influence du latin sur le grec. Études de philologie néo-grecque. Paris, Bouillon, 1892, 83—158 ll. Psichari-Triantaphyllides: Lexique des mots latins dans Théophile et les nouvelles de Iustinien. Études de philologie néo-grecque. Paris, Bouillon, 1892, 159—277 ll.

⁶⁸⁾ G. Meyer: Romanische Wörter in Kyprischen Mittelgriechisch. Jahrb. für roman. und engl. Sprachen und Liter., XV. (1876.) Μηλιάρakis · Πόθεν ἡ λέξις Δασκαλειὸς ὡς γεωγραφικὸν ὄνομα. Ἑστία, 1890. A görögnek a déli olasz dialectusokra való befolyásáról szól *Morosi*: L'elemento greco nei dialetti dell'Italia meridionale. Parte prima: Provincia di Reggio. Archivio glottologico. XII. (1890.)

⁶⁹⁾ Miklosich: Die türkischen Elemente in den südost- und ost-europäischen Sprachen. Denkschriften der Wiener Akad., phil. hist. Klasse, 1884, 1885, 1889, 1890. Ehez pótlékok *Korsch*-tól az Archiv für slav. Philol. VIII és IX-ben. Ueber die Einwirkung des Türkischen auf die Grammatik der südosteuropäischen Sprachen Sitzb. d. ph. hist. Cl. d. Ak. d. Wiss. zu Wien, 1889. Hesselting: Istanbul. Revue des Etudes grecque, III. (1890).

olaszok, a szitkozódásai törökök, az ételek nevei olaszok, törökök vagy görögök; a fegyverek elnevezései és a hadi kifejezések arról tanuskodnak, minő népekkel jutottak a görögök leginkább harcziás érintkezésbe. Természetes, hogy az idegen szókincs fölvételében lényeges szerepet játszik a görög nyelvterületek helyzete; így pl. a konstaninápolyi görög nyelvben több török, az epiirusiban több albán szó mutatkozik, míg az alsó olaszországi kis görög nyelvszigetek teljesen áthatvák olasz elemektől. De az idegen nyelvek hatása ma már csökkenő félben van, különösen a mióta az irodalmi nyelvben következetesen szemmel tartott purismus nemesak az írásban, de a beszédben is mindinkább enyészti az idegen elemeket.

VI.

Mindaz, a mit eddig az újgörög nyelvről mondtunk, a dialectusokra és a múlt és jelen század határán kifejlődött köznyelvre vonatkozik. Más szempont alá esik a mai görögök irodalmi nyelve. Míg a dialectusok (διάλεκτοι, χωρικά γλώσσα) és a köznyelv (az új κοινή διάλεκτος; καθωμιλημένη, δημόδης, πολιτική γλώσσα) az attikai-ból keletkezett régi κοινή διάλεκτο-ban találják eredetüket, az irodalmi nyelv (a καθαρεύουσα γλώσσα) magának az attakiainak leszár-mazottja, és mint ilyen a görög nyelvnek egy régibb fejlődési stádiu-mát mutatja szemben a köznyelvvvel és dialectusokkal. Az attikai nyelv t. i., mint N. Sándor óta az egész kelet köznyelve, más ala-
kot öltött ugyan, de fentartotta magát eredeti formájában — elte-
kintve egyes, a népies elemek érvényesítését célzó törekvésektől — az egész középkoron át a jelen század kezdetéig az irodalomban, egyházban és iskolákban. A különbség, mely ily módon az írott és beszélt nyelv között előállott, emennek fejlődése és amannak con-servativismusa következtében folyton nagyobbodott, míg végre e szá-zad elején a két nyelv közötti eltérés megszüntetésére, illetőleg az írott nyelvnek a beszédhez való közelebb hozására kezdettek töre-
kedni. Ezeknek a törekvéseknek eredményeként keletkezett a jelen század első felében a beszélt nyelv főbb elemeinek az egyház és iskola nyelvében megőrzött attikai anyagba való olvasztásával az újgörög irodalmi nyelv, melynek megalkotásában a mai görögök leg-kiválóbb szelleme *Koraes* szerzett magának halhatatlan érdemeket,

mint Luther a német irodalmi nyelv megteremtésében. Élven 1748-tól 1833-ig, egy hosszú, szakadatlan munkásságban eltöltött életet szentelt nemzete nyelvének regenerálására, mivelődésének nemzeties irányban való fejlesztésére és szabadságra törekvésének lelkes támogatására.⁷⁰⁾

Az irodalmi nyelv újjáalakítása kérdésének azonban — vagy a mint a görögök egyszerűen mondják, a nyelv kérdésének (τὸ γλωσσικὸν ζήτημα-nak) — nem vetett véget Koraes működése, hanem még mai nap is mint fontos nemzeti kérdés foglalkodtatja kiváló mértékben nemcsak a nyelvészeket és írókat, de a nagy közönséget is.⁷¹⁾ Koraes az újjörög irodalmi nyelvet a beszélt nyelv főbb elemeinek felvételével képessé tette az életre. Fejlődésben azonban ez a nyelv, a helyett hogy a beszélt elemek további felvételével közeledett volna a köznyelvhez, az ősök nyelvének és irodalmának a nemzet felszabadulása után bekövetkezett elterjedtebb és fokozottabb tanulmányozása folytán inkább a régies elemeket vonta magához, úgy hogy ma némileg megközelíti a középkori irodalmi nyelvet. Hatással voltak és vannak reá a szókincs és phraseologia tekintetében a modern nyelvek is, első sorban a francia és olasz, azután az angol és német — különösen a mióta elszietve halomszámra fordítják le az újsághíreket, novellákat és regényeket; de másrészt a legújabb időben előtérbe lépő purismus mindinkább csökkenti hatásukat.

⁷⁰⁾ Ide tartozó főbb művei: *Στοχασμοὶ αὐτοσχέδιοι περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης*, megjelent a *Πρόδρομος ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης* (Ἐν Παρισίαις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Φερμίνου Διδότου, 1805) című munkájában; *κα'—ρμδ' II, Ἄτακτα, ἤθρον παντοδαπῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν αὐτοσχεδίων σημειώσεων καὶ τινῶν ἄλλων ὑπομνημάτων αὐτοσχεδίου συναγωγῆ* Paris, 1828—1835 (öt kötet). *Γραμματικὴ τῆς κοινῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, kiadott legújabban összes műveinek hatodik kötetében (Ἀδαμαντίου Κοραῆ τῶν μετὰ θάνατον εὐρεθέντων τόμος ἑκτὸς, Ἐν Ἀθήναις, Ἀνάστης Κωνσταντινίδης, 1888). Koraest mint hazafit és tudóst behatóan méltatja *Θερεσιανὸς* három kötetes munkájában: *Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Ἐκτιποῦται ἀναλώμασι τοῦ Οἰκονομικοῦ κληροδοτήματος. Ἐν Τεργέστη, τύποις τοῦ Ἀδοτρουγγηρικοῦ Λέβδ, 1889—1890.*

⁷¹⁾ A nyelvkérdés történetét adja *Σάθας· Νεοελληνικῆς φιλολογίας παράρτημα. Ἱστορία τοῦ ζητήματος τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης. Ἐν Ἀθήναις, 1870,* és *Θερεσιανὸς* Koraesről szóló munkájának második kötetében (I. az előbbi jegyzetet), hol ismertetvén Koraesnak az újjörög nyelvre vonatkozó nézeteit és az újjörög irodalmi nyelv érdekében kifejtett tevékenységét, ezzel kapcsolatban tárgyalja a kérdés történetét egészen a legújabb időkig.

Az irodalmi nyelv érdekében jelenleg folytatott élénk harcban⁷²⁾ három pártra oszlanak a görög írók és nyelvészek. Az egyiknek vezére *Kontos*, az athenaei egyetem tudós tanára, ki műveiben és tanításában a görög irodalmi nyelvnek az attikai nyelvhez való minél közelebb vitelét sürgeti. Ennek a pártnak hívei bizonyos megvetéssel „közönségesnek“ (*χρδαία γλώσσα*-nak) mondják a nép nyelvét, és *Kontos* még erősebb kifejezéssel élve, „tört nyelvnek“ (*κλασμένη γλώσσα*-nak) nevezi. Kontossal és híveivel ellentétben állanak azok, kik szakítani akarván az irodalmi nyelvnek több mint két évezredes hagyományon alapuló formájával, a nép-, illetőleg köznyelvet akarják az irodalom organumává tenni, élükön *Psichares*-szel,

⁷²⁾ Κόντος· Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐν Ἀθήναις, Κορομύλλας, 1882. Ψευδατυκισμοῦ ἑλεγχος ἤτοι Κ. Σ. Κόντου γλωσσικῶν παρατηρήσεων ἀναφερομένων εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀνασμευή. Μετατόπισις ἐκ τῆς Ἐπιφυλλίδος τῆς Ν. Ημέρας. Ἐν Τεργεστή, τύποις τοῦ αὐτοπροεγγυρικοῦ Λόβδ, 1884 (névtelenül jelent meg *Kontos* műve ellen, szerzője *Bερναρδάκης*). Χατζιδάκης· Μελέτη ἐπὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς ἢ βάρσων τοῦ ἐλέγχου τοῦ ψευδατυκισμοῦ. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἀνδρέου Κορομύλλα, 1884. Válasz Chatzidakisnak Kontost védelmező munkájára *Bernardakes*-től a *Nέα Ἡμέρα* 1885-iki évfolyamának 543–555. számaiban. Χατζιδάκης· Γλωσσικῶν ἀστοχημάτων ἀναίρεσις. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Παπαλεξάνδρου καὶ Παπαγεωργίου, 1886 (válasz *Bernardakes*nek). Ψυχάρης· Τὸ ταξίδι μου. Ἀθήνα, τυπογραφεῖο Βλάστου, 1888. *Psichari*: Quelques observations sur la langue littéraire moderne. Revue des Études Grecques, Tome I. (1888), 192–208 ll. (főképen az újgörög irodalmi nyelvvel foglalkodik) Ἰσίδης· Τὸ Ταξίδι τοῦ Ψυχάρη, γλωσσικὴ μελέτη. Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, 1888. *Dozon*: Encore la question de la langue en Grèce à propos du livre de M. I. Psichari, Τὸ ταξίδι μου. Revue des Études Grecques, Tome II (1889), 66–93 ll. *Hatzidakis*: Die Sprachfrage in Griechenland. Ἑλλάς, I. (1889), 299–332 ll. Χατζιδάκης· Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι. Μέρους πρῶτον. Μετατόπισις ἐκ τῆς Ἀθηνᾶς, τόμ. Β'. (1890, 169–235 ll.) Ἀθήνησιν, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν ἀδελφῶν Παρρη, 1890. Προσθήκαι τιναε εἰς τὴν διατριβὴν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι. Ἀθηνᾶ III. (1891), 259–269 ll. Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι. Μέρους δεύτερον. Ugyanott, V. (1893). A második rész is megjelent különnyomatban. Βερναρδάκης· Ἐπιστολὴ περὶ ἐπιστολῆς, megjelent az Ἐφημερίς-ben, azután mint különnyomat Athenai-ben 1890-ben. *Thumb*: a Münchener Allgemeine Zeitung 1891-ik évf. 181-ik számához való mellékletében. Οἰκονομίδης. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς λύσεως τοῦ παρ' ἡμῶν γλωσσικοῦ ζητήματος. Ἑλλάς, III. (1891) 125–145 ll. Χατζιδάκης· Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Ἑλλάς, IV. (1892), 289–293 ll. Πουλύδας· Ἡ φιλολογικὴ μας γλῶσσα. Ἐν Ἀθήναις, γραφεῖον Ἑστίας, 1892. Μητζάκης· Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἐν Ἑλλάδι. Μία φιλολογικὴ σελίς εἰς δύο γλώσσας. Ἐν Ἀθήναις, 1892.

a párisi egyetemen az újgörög nyelv és irodalom kiváló tanárával. A két irány között foglal helyet az athenaei egyetemnek egy másik kitűnő tanára, *Chatzidakis*. Meggyőződése szerint jobb volna ugyan, ha az irodalmi nyelv azonos volna a beszélt köznyelvvvel, de az előbbi antikizáló természetéről le nem mondhat azon roppant hatás folytán, melyet a páratlan attikai nyelv hatalmas szelleme gyakorol. Szerinte leghelyesebb Koraes elvét követve, az irodalmi nyelvet kapcsolatban tartani a köznyelvvvel, és ez utóbbi elemeinek lehető felhasználásával életre való képességét fenntartani.

Mi a nyelvkérdés vitájában *Chatzidakis* nézetéhez csatlakozunk. Igaz, hogy az újgörög irodalmi nyelv úgy szókincsében, mint phraseológiájában és grammatikájában antik színezetű lévén, elüt nemcsak a dialektusoktól, de az általánosan beszélt köznyelvtől is, és hogy mint élő szó csak felolvasásokban vagy ünnepélyesebb alkalmakkor a szószéken és a komolyabb irányú színművekben használatik: de tény az is, hogy ma — eltekintve egy-két kísérlettől — a prózának egyedüli formája, és hogy minden görög, ki írni és olvasni tud, érti és írja is. Bármennyire különösnek tűnjék is föl előttünk, de tény, hogy a görögöknél a kétnyelvűség (*διγλωσσία*) természetes állapot: beszél mindenki a köznyelven, de írja mindenki az irodalmi nyelvet. A regényekben — eredetiekben vagy fordításokban — a személyeket, a szerint a mint a műveltség magasabb vagy alacsonyabb fokán állanak, irodalmi, köz- vagy tájnyelven szólaltatják meg. A költészetben túlnyomó ugyan a köznyelvnek és dialektusoknak használata — a lyrai költők nagyobb része irodalmi nyelvvvel színezett köznyelven ír — de egyeseknek abbeli törekvése, hogy a köznyelvet a próza nyelvévé tegyék, aligha fog diadalra vergődni, mert az irodalmi nyelv, mint az attikai geniusnak és a három évezre des életű görög irodalomban megőrzött véghetetlen és páratlan nyelvkincsnek örököse, a legszebb és legtökéletesebb nyelvek közé tartozik, és kiválóan képes arra, hogy az emberi szellem bárminő nyilvánulásának hivatott tolmácsa legyen, míg a táj- és köznyelv szegényes és fejletlen. Kik a köznyelvet a próza nyelvévé akarják tenni, mint *Psychares* és *Metzakes*,⁷³⁾ arra kényszerítettnek, hogy szokatlan kifejezéseket vagy szavakat szokatlan értelemben használjanak, melyeket

⁷³⁾ L. az előbbi jegyzetet.

azután maguk a görögök se értvén meg, szívesebben olvassák a kipróbált és megszokott irodalmi nyelv termékeit. Másként áll azonban a dolog nép nyelvével — így nevezhetjük a dialectusokat és köznyelvet együttesen — mint a költészet organumával. A kötött költői nyelv szókincse, kifejezései és syntaxia egyszerűbb lévén a prózáénál, természetes, hogy az újjörög népnyelv is kellőképen hivatott a versben író költők gondolatainak tolmácsolására, és épen oly természetes az is, hogy a mai görögök a versekben örömeztőbb olvassák a beszédben élő nyelvformákat. Az újjörög irodalmi nyelvnek a népnyelv mellett annyira meg van a maga jogosultsága, gyökerei a múltból oly erősen behatolnak a jelenbe, hogy elpusztulása aligha fog bekövetkezni. A nyelvkérdésről beszélvén Athenaiben a görögökkel, hangsúlyozták előttünk, hogy a *καθαρεύουσα* halhatatlan, és bizonyára ez a meggyőződése azoknak is, kik reformálására törekvesznek. Avagy nem kétségtelenül bizonyítja a *καθαρεύουσα* el nem enyészthető voltát pl. az a sajtászerű tény, hogy a mikor Rhoides,⁷⁴⁾ Psychares népnyelven írt könyvéről szólva, ez utóbbinak elveit helyesli, ugyanakkor a legszebb *καθαρεύουσα*-t használja?

Beismerjük, hogy a mai görög irodalmi nyelvnek szüksége van reformra, de ezt nem a nyelvészek, hanem csak az írók vihetik keresztül. A németek Luthernek, az olaszok Danténak köszönik irodalmi nyelvüket, és azok a görögök, kiknek véleménye szerint Koraes nem helyesen oldotta meg a nyelvkérdést, egy a *καθαρεύουσα*-tól magát függetlenítő nagy írótól várják a kérdésnek megoldását. De az emelkedő német és olasz nyelvben az irodalmi nyelv megalkotásánál nem gyakorolhatott befolyást a múlt csekélysége, míg az elsatnyulásból új életre ébredő görög nyelv ki nem kerülhette a nagy múlt hatását, és aligha szabadíthatja föl ez alól a nemzet valamely jövődő nagy szelleme. A mai görögök nagy írójától inkább az várható, hogy minél fennköltebb görög szellem, annál nagyobb hivatást érezzen az irodalmi nyelv tekintetében arra, hogy a jelen csekélységében új életre ébressze a múlt nagyságát: és ez az írói egyéniség, azt hisszük, már meg is jelent Koraes személyében.

Az újjörög irodalmi nyelv reformja csak úgy lehetséges, ha az írók Koraes szellemében arra fognak törekedni, hogy lehetőleg

⁷⁴⁾ L. a 72-ik jegyzetet.

egybeolvasszák a nép- és irodalmi nyelv elemeit, a mint erre a görög nyelv legújabb élete példát szolgáltat. Az általánosan beszélt köznyelv nem vonhatta ki magát az irodalmi nyelv hatása alól, és ma már nem az, a mi volt Koraes idejében. Sok szó és kifejezés, mely az előtt csak az irodalmi nyelvben fordult elő, a köznyelv tulajdonává lett; a mívelt körök az irodalmi nyelvhez közelebb álló nyelven beszélnek, és ez a közeledés a nemzeti művelődés elterjedésével és mélyedésével lépést tartva, hova tovább általánosabbá és fokozottabbá válik, mint ezt különösen a tanintézetek, nevezetesen az egyetem előadási nyelve bizonyítja. A társadalom az által, hogy a beszélt nyelvben közeledik az irodalmi nyelvhez, már megkezdte a két nyelvnek egybeolvasztását, úgy hogy ma szemünk láttára fejlődik ki a görögöknél egy új nyelv, a *πολιτικὴ καθαρεύουσα* — mint Chatzidakis nevezi — mely hivatva van arra, hogy más civilizált nemzetek példájára a görög műveltség írott és beszélt nyelve legyen. Ehez még csak az szükséges, — a minnek bekövetkezésében különben nem kételkedünk — hogy viszont a görög próza-írók a múlt eléggé meg nem becsülhető nyelvkincsének felhasználása mellett a beszélt nyelvhez jobban közeledjenek, mely nem mérkőzhetik ugyan a régi görög nyelvvel tökéletesség tekintetében, de annak sok előnyét megőriztette, sőt újakat is fejlesztett ki magából; így pl. megtartotta kevés kivétellel a három utolsó szótag valamelyikén nyugvó hangsúly törvényét, megőrizt az egyesben négy, a többesben három esetet (*καλός, καλοῦ, καλόν, καλέ; καλοί, καλῶν, καλοῦς*), megtartotta a három nemet, a személynek, számnak és igenemnek végződésekkal való kifejezését (*φέρω, φέρεις, φέρει, φέρομεν, φέρετε, φέρουν; φέρω, φέρομαι*), és a szóképzés és szóösszetétel sokoldalúságát. Előnye szemben az ógöröggel, hogy pl. a jövő cselekvés tartós és beálló minőségét külön alakokkal fejezi ki (*θὰ γράφω* vagy *θέλω γράφει* és *θὰ γράψω* vagy *θέλω γράψει*).

VII.

Közelebbről tekintve, a következő főbb pontokban foglalható össze az ó- és újgörög nyelv közötti különbség:

1. A mit a régi *κοινή διαλεκτός* hang-, szó- és mondattanáról mondtunk, ugyanaz áll a mai görög nyelvről is.

2. Sok, különösen költői szó és kifejezés az újgörögben kiveszett.

3. A dualis, úgy a név- mint az igeragozásban elenyészett.

4. A dativus hiányzik a nép nyelvében, és εἰς, διὰ vagy πρὸς praepositiókkal és accusativussal íratik körül (εἰς αὐτόν e helyett αὐτῷ).

5. Az attikai második declinatio, kivéve egyes ritkán használt alakokat, a szokásosabb -ος végű második declinatio által helyettesítetik (λαός e h. λεώς, ναός e h. νεώς).

6. A pronomén personale harmadik személye αὐτός eseteivel vagy a casus obliquusokban a névelő alakjaival fejeztetik ki (ógörögben: οὗ, οἱ, ἑ, σφεῖς, σφῶν, σφίσι, σφᾶς vagy οὗτος, αὐτοῦ, αὐτῷ, αὐτόν, οὗτοι, αὐτῶν αὐτοῖς, αὐτούς; újgörögben: αὐτός, αὐτοῦ, αὐτῷ, αὐτόν, αὐτοί, αὐτῶν, αὐτοῖς, αὐτούς vagy τοῦ, τῷ, τόν, τῶν, τοῖς, τούς).

7. A pronomén possessivum, ha nyomaték van rajta, a nép nyelvében a névelővel, ἰδικός vagy δικός-szal és a személyes névmás enclitikonjaival íratik körül (ógörögben: ὁ ἐμός, ὁ μός, ὁ . . . αὐτοῦ, ὁ ἡμέτερος, ὁ ὑμέτερος, ὁ . . . αὐτῶν; újgörögben: ὁ ἰδικός μου, ὁ ἰδικός σου, ὁ ἰδικός του, ὁ ἰδικός μας, ὁ ἰδικός σας, ὁ ἰδικός των).

8. Számjegyekül az arabs számok szolgálnak; csak ritkán, leginkább hivatalos iratokban használják a régi betűjegyeket.

9. A futurum θά-val és a praesens vagy aoristus coniunctivusával, vagy pedig θέλω-val és a praesensnek vagy aoristusnak a régítől némileg eltérő infinitivusával fejeztetik ki. A praesens alakjaival való körülírás a cselekvés tartós, az aoristuséi annak beálló minőségét fejezik ki, míg az ógörögben egy alak szolgál a tartós és beálló jövő cselekvés kifejezésére (ógörögben: γράψω; újgörögben: θά γράψω vagy γράψω, vagy pedig θέλω γράψαι vagy γράψει).

10. A perfectumot ἔχω, a plusquamperfectumot εἶχον fejezi ki az aoristus infinitivusával (ógörögben: λέλυκα, ἐλελύκειν; újgörögben: ἔχω λύσει, εἶχον λύσει).

11. A participium perfecti passivi reduplicatiója az irodalmi nyelvben többször esik; a nép nyelve nem ismeri azt (ógörögben és újgörög irodalmi nyelvben: λελυμένος; újgörög irodalmi és népnyelvben λυμένος.)

12. Az optativus — egy-két szólamtól eltekintve — kiveszett;

az óhajtást a coniunctivus alakjai fejezik ki (ógörögben: λούμι; újgörögben: νά λώ.)

13. Az imperativus egyes harmadik és többes első és harmadik személye körülíratik ἄς-szal (ebből: ἄφερς „hagyd el“) és a coniunctivussal (ógörögben: λυέτω, λυόντων, a többes első személy hiányzik; újgörögben: ἄς λύη, ἄς λύωμεν, ἄς λύωσι vagy λύουν.)

14. Az infinitivus elenyészett, helyét a νά (=ἴνα) és a coniunctivus vagy ὅτι és az indicativus pótolja (ógörögben: λύειν; újgörögben: νά λύη vagy ὅτι λύει.)

15. Az — ὦω — ὦ végű verba contracta az irodalmi nyelvben -όνω-ra is végződnek; a nép nyelvében mind átmentek ezen a változáson (ógörögben: χρυσώω, χρυσῶ; újgörög irodalmi nyelvben: χρυσῶ vagy χρυσόνω; újgörög népi nyelvben: χρυσόνω.)

16. A -μι végű igék nehány forma kivételével -ω végűekké változtak.

17. A praepositiókat illetőleg különösen megjegyzendő, hogy ἀπό, mely az ókorban csak genitivussal construáltatott, az újgörögben a genitivuson kívül accusativussal is áll.

18. A többes semleges alany mellett az igei állítmány is többesben áll, nemcsak a névi, mint az ógörögben (ógörögben: γνώμης γὰρ ἐσθλῆς ἔργα χρηστά γίνεταί; újgörögben: γνώμης γὰρ καλῆς ἔργα χρηστά γίνονται.)

19. A névelő mindig állhat a tulajdonnév mellett az újgörögben, az ógörögben bizonyos esetekben nem, pl. ha appositíója van (ógörögben: Δημοσθένης Ἀθηναῖος; újgörögben: ὁ Δημοσθένης Ἀθηναῖος.)

20. A föltételező kimondási minőséget kifejező — de nem az ἐάνból összevont — ἄν nem fordul elő az újgörögben.

VIII.

A mondottak alapján könnyen belátható, hogy az okok, melyek az újgörög nyelv tanulmányozását szükségessé teszik,⁷⁶⁾ első sorban

⁷⁶⁾ Hase: Rede über den Ursprung der neugriechischen Sprache und die Vortheile ihres Studiums. Német fordítása az 1816-ban francia nyelven tartott beszédnek Friedmantól Iken „Eunomia, Darstellung und Fragmente neugriechischer Poesie in Originalen und Übersetzungen“ (Grimma, 1827) II-ik kötetében. E. Curtius: Das Neugriechische in seiner Bedeutung für das Altgriechische, sowie für vergleichende Sprachkunde. Göttinger Nachrichten, 1857.

a mai görög nyelvnek az újgöröghöz való viszonyában keresendők. A népnyelv ismerete lehetővé teszi, hogy a régi κοινή διάλεκτος történetébe mélyebben belehatoljunk, megvilágít sok régi homályos alakot és kifejezést, sőt olyan ógörög nyelvkincset is föltár előttünk, melyet az írott hagyományban meg nem találhatunk. Ilyen pl. a νερό „víz“, mely az írott hagyományban nem fordul elő, de hogy már az ógörögben megvolt, bizonyítják a vízi istenek nevei: Νηρεός, Νηρείς. Az irodalmi nyelv szó- és mondattanában, szókincsében és phraseológiájában annyi antik elemet tartalmaz, hogy tanulmánya az ógörögre nézve nagy haszonnal fog járni még akkor is, ha bekövetkezik az írott és beszélt nyelvnek az irodalmi nyelvben való egybeolvadása.

Az ó- és újgörög nyelvtanulmányok egyesítése tehát az ógörög nyelv érdekében kívánatos, és valóban nagy kár, hogy ezt megnehezíti a kiejtés kérdése, mely immár egy jelentékeny vitázó irodalmat eredményezett, de nem végleges megállapodást. A kérdést *Erasmus* vetette föl először a tizenhatodik század első felében,⁷⁶⁾ s azóta napirendben van szakadatlanul. Abban a meggyőződésben lévén, hogy a régi görögök kiejtése más volt, mint a korabelié, az ókori művek olvasására nézve egy, az élő kiejtéstől eltérő kiejtést ajánlott, míg kortársa *Reuchlin*, a régi görög nyelvnél is az élő kiejtést sürgette. A tanítás praxisában *Erasmus* győzött, és Európa tanintézeteiben még ma is — kivéve magukat a görögöket, és más nemzeteknél egyes eseteket — az ő kiejtése szerint oktatják a görögöt. *Erasmus elvének* igazságához kétség nem férhet, mert a legújabb nyelvtudomány azon sarkalatos tételén alapszik, hogy minden nyelv mint élő organismus fejlődik és változik, s így változni kellett a görög nyelv kiejtésének is. De másként áll a dolog azzal az erasmianizmussal, mely a *praxisban* nyilvánul. Mivel az ókori görög nyelv kiejtése, mint azt maguk az erasmianisták is beismerik, csak nagyjából állapítható meg, de a részletekben több dolog ismeretlen vagy bizonytalan, természetes, hogy az erasmusi kiejtés sok tért enged az idegen nyelvi sajátosságok érvényesülésének. A magyar és német, de

Flach: Der Hel'enismus der Zukunft. Ein Mahnwort. Zweite Auflage. Leipzig, Friedrich, 1891 (az első kiadás 1889-ben jelent meg.)

⁷⁶⁾ De recta latini graecique sermonis pronunciatione dialogus. Basiliae, 1528.

különösen a francia, angol és olasz erasmianista anyanyelvének oly sok árnyalatát viszi be a görög nyelv kiejtésébe, és annyira individualizálja azt a maga nyelvének geniusa szerint, hogy a különböző nemzetek erasmianistái gyakran meg sem értik egymást. A görögnek erasmusi kiejtése, a mint az az egyes nemzeteknél nyilvánul, soha sem létezett, s mint ilyen tudományos becsessel nem bír. Újabb időben maguk az erasmianisták törekednek kiejtésük javítására, m. pl. Zacher, ⁷⁷⁾ a boroszlói egyetem tanára, ki az erasmusi — t. i. német erasmusi — kiejtést részben meg akarja tartani, részben megváltoztatni a tudomány újabb eredményei szerint, részben az élő görög kiejtéssel helyettesíteni. Az erasmusi kiejtéssel szemben a reuchlini élő kiejtés idegen elemektől menten nemzeties és régi hagyományon alapul, mert már Kr. születése táján keletkezett együtt a régi *κοινή διαλέκτος*-szal, oly módon, hogy bizonyos hangtani jelenségek, melyek az ógörögben csak szórványosak voltak, a régi *κοινή*-ben általánosakká lettek.

Minő kiejtést kövessünk tehát a klasszikus kor műveinek olvasásánál, a mikor azt látjuk, hogy ennek a kornak kiejtését mind eddig pontosan megállapítani nem sikerült, és biztos megállapítására nézve a jövő se nyújt kilátást? Maradjunk meg az erasmusi kiejtés mellett, mely ugyan helyes nyelvészeti alapelvből indul ki, de végeredményeiben a helyesnek, helytelennek, problematikusnak és idegen hangbéli elemeknek vegyülékét képezi? Vagy fogadjuk el a reuchlini kiejtést, melynek k. b. két évezredes múltja van, s a melynek elfogadásával az úgörög nyelvtanulmányt az ókorival ez utóbbinak nagy hasznára egyesíthetjük? Mi habozás nélkül a reuchlini élő kiejtés elfogadását ajánljuk ⁷⁸⁾

De nézzük az erasmianisták ellenvetéseit, melyek három kategoriába sorozhatók. Az egyik ellenvetés az, hogy a mai kiejtés használata az ókori művek olvasásánál anachronismus, mert nem azonos a régivel. Igaz; de mi szívesebben használunk anachronisti-

⁷⁷⁾ Die Aussprache des Griechischen, Teubner, 1888.

⁷⁸⁾ Ennek az eszmének terjesztését valamint a legrégebb időktől napjainkig terjedő görög nyelvnek és irodalomnak művelését és általában véve a helénismuszok politikai tekintettől ment támogatását tűzte ki céljául az 1888-ban Amsterdamban alapított Φιλολογικὸς Σύλλογος nevű társulat. 'Ελλάς című közlönyének első évfolyama 1889-ben jelent meg.

amazé a négy i egyhangúsága, emezé a négy diphthongus nehézsége folytán — szépnek nem mondható, és mégis, épen a szokatlanság folytán, a reuchlinista a négy diphthongust, az erasmianista a négy i hangot tartja kiállhatatlannak.

Legtöbb alappal bír a harmadik ellenvetés, melyet az élő görög kiejtés ellen paedagogiai szempontból emelnek; mert tagadhatatlan, hogy a görög nyelv tanítását különösen annak orthographiáját nehezebbé teszi, de megjegyezzük, hogy nem nehezebbé, mint a minő az angol nyelv. Csakhogy itt azt kérdezzük, nem kell-e azon föntebb kiemelt kiváló előnyöknél fogva, melyeket a reuchlini kiejtés nyújt, mégis ez utóbbit elfogadnunk? A kérdésre ebben az esetben is igennel felelünk. Ha az angol nyelv tanítható, mért nem volna tanítható a görög nyelv is az élő kiejtés alapján? De ehhez szükséges az, hogy a tanár át legyen hatva azoknak az okoknak igazságától, melyek az élő kiejtésnek használatát megkövetelik, hogy ismerje az újjörög nyelvet és irodalmat is. Az ismeret megszüli a meggyőződést és lelkesedést, és a tudással párosult lelkesedés könnyen legyőz minden paedagogiai nehézséget, míg a tudás és lelkesedés hiánya meghusítja a legkönnyebb tárgy oktatását is. Épen azért nem vagyunk hívei annak, hogy az újjörög kiejtésnek gymnasiumokban való használata elrendeltessék, mert rendeleti úton nem lehet tudományos követelményeknek érvényt szerezni mindaddig, míg magukban a tanároknak nem él az illető követelmények igazságának tudata, és nem rendelkeznek az új tanításhoz szükséges szakismerettel. Ha az egyetemeken az ógörög mellett az újjörög nyelvet és irodalmat is fogják tanítani, alkalma lesz a tanárjelöltnek új tudást és meggyőződést szerezni, és bizonyára nem fog késni, hogy tudományos meggyőződésének a tanításban is érvényt szerezzen, épen úgy, mint a hogy szokta értékesíteni meggondoltan és eredménynyel a jeles tanár a középiskolai oktatásban a tudomány vívmányait. Ez az útmód a rendeleti útnál lassúbb ugyan, de nemcsak biztosabb és célra vezetőbb, hanem a körülményekhez képest egyedül lehetséges. Az élő kiejtésnek gymnasiumokban való meghonosítása a görög nyelvtanítás reformjának nem kezdetét, hanem csak zárkövét képezheti.

Végül szabadjon a kiejtés kérdésében elfoglalt álláspontunk támogatására két erasmianista nézetére hivatkoznunk. Az egyik, Curtius György, az Oesterreichische Blätter für Literatur und Kunst,

1853, 29. számában így nyilatkozik: „Man kann sagen: die wirkliche Aussprache des Griechischen, wie sie etwa die Attiker um das Jahr 400 v. Chr. redeten, ist nicht vollständig zu ermitteln; wir schliessen uns also lieber dem Gebrauche der Neugriechen an, weil wir hier doch etwas festes und nebenbei den Vortheil haben, eine noch heit zu Tage lebendige Sprache leichter zu erlernen.“ A másik, Stier György, a Neue Jahrbücher für Philologie LXX-ik kötetében ezeket mondja: „Mann kann vollkommen zugeben, dass seit Alexander die Sprache der Gebildeten der heutige Itacismus gewesen sei. Der Gelehrte, der sich mit griechischen Schriftdenkmälern aus den verschiedenen Jahrhunderten beschäftigt, und dem sich dabei das Bedürfniss aufdrängt, dieselbe Sprache überall gleich auszusprechen, muss die neugriechische Weise wählen.“

Az újkori görög nyelv tanulmányozása nemcsak az ógörög nyelv, hanem általában véve az ókori hellén philologia szempontjából is kívánatos, mert annál a nagy közelségnél fogva, melyben az ó- és újkori nyelv egymáshoz állanak, jelentékenyen megkönnyítvén az ókori írók olvasását, elősegíti az ókori hellén irodalommal, régiségekkel és történettel való foglalkozást, s egyszersmind lehetőbbé teszi a görög műrégiségeknek és a görög történet színtereinek a hely színén való tanulmányozását. A mai görög nyelv ismeretével megnyílik a sok tekintetben becses újkori irodalom is előttünk; de különösen hangsúlyoznunk kell azt a körülményt, hogy e majdnem három évezredes hagyományon alapuló nyelv számos és meglepő tanulságokat szolgáltat általános nyelvészeti szempontból, nevezetesen a szavak jelentésének fejlődése és az analogikus képzések tekintetében, a mint ez utóbbit egy másik értekezésünkben fogjuk kimutatni. Az ó- és újkori nyelvtanulmányok egyesítése maga után vonja a középkori nyelvtanulmányokat is, és ezzel közelebb juttat bennünket a középkori görögségnek művelődéstörténeti szempontból igen érdekes és fontos korszakához.

Mindezen okoknál fogva az újkori nyelv ma már bizonyos méltánylásban részesül, és kétséget nem szenved, hogy mindinkább méltányoltatni fog a jövőben. Párisban, Münchenben és Sz.-Pétervárott tanszékei vannak az egyetemen, és hasonló tanszékek szervezése terveztetik Lipcsében és Berlinben. Azt ugyan túlzott méltánylásból származó hiú ábrándnak tekintjük, hogy a mai görög

irodalmi nyelv a tudomány internationalis nyelve legyen,⁷⁹ de annál jogosabbnak tartjuk, hogy a latin mellett a classica-philologia internationalis nyelvivé váljék, annál is inkább, mert a holt latin nyelvvel szemben mint egy csodálatra méltó geniustól ihletett élő nyelv kétségtelen előnyökkel bír.

Bennünket magyarokat még különleges érdekek is vezetnek a közép- és újkori görög nyelv és irodalom művelésére: egyrészt helyzetünk szemben a kelettel, hol a görög mint közlekedési nyelv általánosan el van terjedve; másrészt nemzetünk történetének kutatása, mely a byzantiumi történetírók műveiben nem egy rejtett forrásmunka földerítésére számíthat, a mint ezt is külön értekezésben lesz alkalmunk kimutatni.

PECZ VILMOS.

---

⁷⁹⁾ *Eichthal*: De l' usage pratique de la langue grecque. Paris, 1864. Considerations préliminaires sur une langue internationale universelle. Annuaire de l' Association pour l'encouragement des Études grecque, IV. és V. *Kuhlenbeck*: Das Problem einer internationalen Gelehrtensprache und der Hellenismus der Zukunft. Ein Sendschreiben an den geistigen Adel deutscher Nation. Leipzig, Friedrich, 1889. *Boltz*: Hellenisch die internationale Gelehrtensprache der Zukunft. Leipzig, Friedrich, 1890.
